

รัฐ สยด สยอง

พิมพ์ครั้งที่ 2

เผยกลไกการจัดการซากศพ
ความโสโครก โรคระบาด
และทัศนัทรมาน ผ่านเงื่อมมือ
“ผู้จัดการความสยดสยอง”

ภัทรนิษฐ์ สุรังสรรค์ เขียน
บัญชา ราชมณี
ทวีศักดิ์ เฟื่องสม
บทนำเสนอ

ຮຽນສຍດສຍວງ

รัฐสวดสยอง

ภัทรนิษฐ์ สุรรังสรรค์

ราคา ๓๕๐ บาท

รัฐสยดสยอง • ภัทรนิษฐ์ สุรรังสรรค์

พิมพ์ครั้งที่ 1 : กันยายน 2565

พิมพ์ครั้งที่ 2 : พฤศจิกายน 2565

ราคา 340 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ภัทรนิษฐ์ สุรรังสรรค์.

รัฐสยดสยอง. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ : มติชน, 2565. 352 หน้า.

1. การเมืองการปกครอง--ไทย. I. ชื่อเรื่อง.

320.9593

ISBN 978 - 974 - 02 - 1803 - 6

สำนักพิมพ์มติชน | www.matchonbook.com

- ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคนาท, สุพจน์ แจ่มเร็ว, นงนุช สิงหเดชะ, จุริตน์ ทิมวัฒน์
- ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : มณฑล ประภากรเกียรติ
- รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : สุภชัย สุชาติสุอาธรรม, ประภาพร ประเสริฐโสภาค
- บรรณาธิการบริหาร : สุลักษณ์ บุญปาน
- หัวหน้ากองบรรณาธิการ : ปกรณ์เกียรติ ดีโรจนวานิช
- บรรณาธิการเล่ม : ปิยวัฒน์ สีแดงสูง
- พิสูจน์อักษร : โชติช่วง ะวิน
- กราฟิกเลย์เอาต์ : อรอนงค์ อินทรอุดม
- ศิลปกรรม : นุสรา สมบูรณ์รัตน์
- ออกแบบปก : ชนาเมธ เบญจาทิสุทธิ์
- ประชาสัมพันธ์และการตลาด : ธัญญา โอวาทศิริวงศ์, กฤษณินรงค์ บัวใหญ่, ณัชชา เขียวากล

จัดทำโดย : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) 12 ถนนเทศบาลนฤมาล

ประชาชนนิเวศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 1235

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชน 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนนิเวศน์ 1

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2000, 2108

จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมติชน)

12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนนิเวศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3350-3360

Matchon Publishing House a division of Matchon Public Co., Ltd.

12 Tethsabannarueman Rd., Prachanivate 1, Chatuchak,

Bangkok 10900 Thailand

facebook icon @matchonbook

twitter icon @matchonbook

instagram icon matchonbooks

youtube icon matchonbook

สั่งซื้อหนังสือจำนวนมากในราคาพิเศษ
ติดต่อที่ บริษัทงานดี จำกัด
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3353

ฝ่าย MATCHON PREMIUM PRINT

บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)

รับผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2419, 2424

email: print.matchon@gmail.com

facebook icon Matchon Premium Print

ในกรณีที่มีหนังสือมีข้อผิดพลาดจากการพิมพ์
เช่น หน้าขาดหาย หน้าซ้ำ หน้าสลับ เข้าเล่มกลับหัว
กรุณาติดต่อมาที่ email: matchonbook.sales@gmail.com
หรือ inbox: facebook icon matchonbook เพื่อขอเปลี่ยนแปลงใหม่

สารบัญ

รัฐสยดสยอง

บทนำเสนอ: อารมณวิทยาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	(๘)
คำนำผู้เขียน	(๒๐)

๑ ความสยดสยอง

ในฐานะระบอบแห่งอารมณ	๓
ว่าด้วยระบอบความสยดสยอง	๘
ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์อารมณ	๑๘

๒ ความสยดสยองในยุคจารีตของสังคมไทย

ความสยดสยองในกฎหมายตราสามดวง	
และไตรภูมิโลกวินิจยภถ	๓๘
การเสียดสยดสยองพระนครในรัชสมัยพระจอมเกล้าฯ	๖๒
ราชกิจจานุเบกษากับการบันทึกความสยดสยอง	
ในต้นรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ	๘๕

(๕)

รัฐสยดสยอง

๓ “ขุนกะเพวราก”

ผู้จัดการความสยดสยองจากซากศพ	๑๐๓
การควบคุมซากศพโดยชนชั้นนำสยามยุคจารีต	๑๐๔
ซากศพและความโสโครก: ปฏิบัติกับความศิวไลซ์	
ในยุคแห่งการปฏิรูป	๑๒๐
การกำจัดความรู้สึกอูจาดผ่าน “ขุนกะเพวราก”	๑๓๔

๔ “กองตระเวนและกรมสุขาภิบาล”

ผู้จัดการความสยดสยอง	
บนพื้นที่สาธารณะ	๑๕๗
ความโสโครกในพระนคร: เว็จ คูณ มูตร ซากสัตว์	
และกลิ่นเน่าที่ทำลายความสำราญของมหาชน	๑๕๘
กรมสุขาภิบาล: การกำจัดของโสโครก	
และความรู้สึกรังเกียจ	๑๗๐

๕ “โรงพยาบาล”

ผู้จัดการความสยดสยอง	
จากความโสโครกและโรคภัย	๑๘๗
ความสยดสยองที่มาพร้อมกับโรคระบาด	
ในสยามยุคจารีต	๑๘๘
“จะให้มิมีโรงพยาบาลขึ้นในบ้านเมือง	
สมเป็นประเทศที่รุ่งเรือง”:	
สถาบันแห่งความอารยะด้านสุขภาวะ	๒๐๗
ความรู้สึกสะพรึงกลัว	
ภายใต้เงื้อมมือของโรงพยาบาล	๒๑๗

๖ “สนามสภิตยฺติธรรมสยาม”

ผู้ควบคุมความสยดสยอง

จากการทรمانร่างกาย

๒๓๙

ความสยดสยองกับการลงทัณฑ์ในสยาม

ช่วงต้นรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ

๒๔๐

“ความกรุณา” และ “ความปราณี”:

การกำจัดความสยดสยอง

จากการทรมานเรือนร่าง

๒๕๕

ความสยดสยองภายใต้เงื้อมมือ

ของสนามสภิตยฺติธรรมสยาม:

การป้องกันความรู้สึกลัวหวาดกลัวของราษฎร

และการปราบปรามกบฏของแผ่นดิน

๒๗๙

๗ ระบอบความสยดสยองในรัฐสยามยุคใหม่ ๒๙๙

บรรณานุกรม

๓๐๗

บทนำเสนอ: อารมณวิทยาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นับตั้งแต่ความสนใจเรื่องอารมณ์ความรู้สึกในยุโรปได้ปรากฏออกมาในบรรณพิภพช่วงต้นศตวรรษที่ ๒๕ เมื่อลูเชียง แฟบวร์ (Lucien Febvre) นักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศสแห่งสำนักแอนนาลส์ (Annales School) อันลือชื่อได้ออกมาเขียนบทความ เพื่อเรียกร้องให้นักประวัติศาสตร์หันมาสนใจศึกษามิติของอารมณ์ความรู้สึกในประวัติศาสตร์มากขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๘๑ กระนั้น ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ได้ปรากฏงานศึกษาที่ให้ความสนใจต่อมิติดังกล่าวขึ้นบ้างแล้ว เช่น ผลงานเรื่อง *The Autumn of the Middle Ages* (พ.ศ. ๒๔๖๒) ของโยฮัน ฮุยซิงก้า (Johan Huizinga) นักประวัติศาสตร์ชาวดัตช์ และหนังสือเล่มคลาสสิกเรื่อง *Civilizing Process* (พ.ศ. ๒๔๘๒) ของนอร์เบิร์ต เอเลียส (Norbert Elias) นักสังคมวิทยาเชิงประวัติศาสตร์ชาวเยอรมัน อย่างไรก็ตาม หลังจากนั้นการศึกษาเรื่องอารมณ์ความรู้สึกหรือ “ชีวิตข้างใน” (inner life) ของมนุษย์ห่างหายไปจากความสนใจของนักประวัติศาสตร์อย่างยาวนานหลายทศวรรษ แม้จะมีการศึกษาด้านจิตวิทยาและมานุษยวิทยาที่ยังคงให้ความสนใจต่อประเด็นนี้มาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ตลอดจนวรรณกรรมวิจารณ์และวัฒนธรรมศึกษาที่ปรากฏอยู่ในงานของเรย์มอนด์

วิลเลียมส์ (Raymond Williams) กับแนวคิดอันโดดเด่นเรื่อง “โครงสร้างความรู้สึก” (structure of feeling) แต่จนกระทั่งในช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ ความสนใจในเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์อารมณ์ความรู้สึกก็เริ่มหวนกลับมาในห้วงคำนึงของวงการประวัติศาสตร์ของอเมริกาจนปัจจุบันได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ดังที่นักวิชาการบางคนในแวดวงประวัติศาสตร์ระดับโลกกล่าวถึง “การหันไปศึกษาอารมณ์ความรู้สึก” (emotion turn)

ทั้งนี้ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยี รวมทั้งด้านๆ อื่นที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อชีวิตของมนุษย์ตลอดช่วงศตวรรษที่ ๒๕ รวมทั้งต้นศตวรรษที่ ๒๖ ความสนใจในเรื่องอารมณ์ความรู้สึกในแวดวงประวัติศาสตร์นั้นก็ค่อยๆ เพิ่มสูงขึ้น ทำให้มีการพัฒนาแนวคิดหรือทฤษฎีเพื่อต้องการสืบค้น ไคร่ครวญ และสร้างข้อเสนอใหม่ๆ อันน่าตื่นเต้นและลุ่มลึกออกมา โดยความพยายามเหล่านี้ได้กลายเป็นรากฐานทางวิชาการใหม่ที่สำคัญต่อการสำรวจและทำความเข้าใจต่อบทบาทและผลกระทบที่อารมณ์ความรู้สึกมีต่อชีวิตของมนุษย์ ทั้งนี้ นักประวัติศาสตร์ผู้บุกเบิกและพัฒนาแนวคิดทฤษฎีด้าน “อารมณ์วิทยา” (emotionology) คนสำคัญหลักๆ ดังกล่าวนี้ ได้แก่ ปีเตอร์ สเตียร์นส์ และแคโรล สเตียร์นส์ (Peter Stearns & Carol Stearns) กับบทความเรื่อง “Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards” (พ.ศ. ๒๕๒๘) วิลเลียม เรดดี (William Reddy) กับหนังสือเรื่อง *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions* (พ.ศ. ๒๕๔๔) บาร์บารา โรเซนไวน์ (Barbara Rosenwein) กับหนังสือเรื่อง *Emotional Communities in the Early Middle Ages* (พ.ศ. ๒๕๔๙) โมนิค

เชียร์ (Monique Scheer) กับบทความเรื่อง “Are Emotions a Kind of Practice (and is that What Makes Them Have a History)?: A Bourdieuan Approach to Understanding Emotion” (พ.ศ. ๒๕๕๕) และล่าสุด ยาน พลามเพอร์ (Jan Plamper) กับหนังสือเรื่อง *The History of Emotions: An Introduction* (พ.ศ. ๒๕๕๘) อย่างไรก็ตาม หนังสือชุด *A Cultural History of Emotions* (พ.ศ. ๒๕๖๒) จำนวน ๖ เล่ม ภายใต้การดูแลของคณะบรรณาธิการโดย ซูซาน บรูมฮอลล์ (Susan Broomhall) เจน ดับเบิลยู. ดาวิดสัน (Jane W. Davidson) และแอนดรูว์ ลินช์ (Andrew Lynch) อาจเป็นพื้นฐานอย่างรวบรัดที่ดีสำหรับนักประวัติศาสตร์ที่สนใจใคร่รู้ในเรื่องประวัติศาสตร์อารมณ์ความรู้สึก โดยเนื้อหาในผลงานล่าสุดนี้สำรวจบทบาทอารมณ์ความรู้สึกในประวัติศาสตร์ของโลกตะวันตก ตั้งแต่ยุคคลาสสิกจนถึงยุคสมัยใหม่ ทั้งนี้ แม้ว่างานเหล่านี้จำกัดขอบเขตอยู่ในประวัติศาสตร์ของโลกตะวันตก แต่ความหนักแน่นทางทฤษฎีและมุมมองใหม่ๆ อันแหลมคมก็เป็นสิ่งที่นักประวัติศาสตร์ไทยพึงนำมาใคร่ครวญ

หากกล่าวถึงคลื่นความสนใจต่ออารมณ์ความรู้สึกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นั้นอาจย้อนกลับไปได้ไกลจนถึงช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๓๐ โดยสนามของวิชาการที่สำคัญยิ่งของความสนใจด้านอารมณ์ความรู้สึกนั้นอยู่ในประเทศหมู่เกาะอย่างมาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ งานศึกษาที่เราทั้งหลายรู้จักมักคุ้นกันดีอยู่แล้วในปัจจุบันคือ งานศึกษาทางจิตวิทยาและจิตเวชที่ปรากฏมาตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๓๐ เมื่อระบอบอาณานิคมกำลังได้รับการสถาปนาอย่างมั่นคงมากยิ่งขึ้นในดินแดนต่างๆ ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยเหตุนี้ เจ้าอาณานิคมจึงอาศัยความรู้ทางการแพทย์ด้าน

จิตวิทยาและจิตเวช เพื่อใช้ทำความเข้าใจจิตใจ บุคลิกภาพ และ พฤติกรรมด้านอารมณ์ความรู้สึกของผู้อยู่ใต้การปกครองที่เป็นชาวพื้นเมือง ขณะเดียวกัน ปัญหาความเจ็บป่วยทางจิตใจที่มีมากขึ้น รวมทั้งพฤติกรรม “อันเป็ยงเบน” ของชาวพื้นเมืองที่อาจนำไปสู่ การก่อความวุ่นวายทางสังคมการเมืองในสายตาของผู้ปกครองชาวตะวันตก ทำให้สาขาวิชาที่เพิ่งเริ่มพัฒนาขึ้นใหม่นี้มีความสำคัญขึ้นมาอย่างน่าสนใจ เช่น ในกรณีของดัตช์อีสต์อินดีสหรืออินโดนีเซีย หนังสือเรื่อง *Nurturing Indonesia: Medicine and Decolonisation in the Dutch East Indies* (พ.ศ. ๒๕๖๑) ของฮานส์ พอลส์ (Hans Pols) ได้ฉายให้เห็นภาพของบทบาทความรู้ทางการแพทย์ และบทบาทของจิตเวชในการปกครองอินโดนีเซียของชาวดัตช์

นับตั้งแต่ช่วงต้นศตวรรษที่ ๒๕ เป็นต้นมา ความสนใจในเรื่อง อารมณ์ความรู้สึกของงานมานุษยวิทยาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีความโดดเด่นและมีความสำคัญขึ้นอย่างมาก โดยงานมานุษยวิทยาที่ศึกษาอารมณ์ความรู้สึกดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นงานมานุษยวิทยาที่แตกแขนงออกไปจนเรียกกันว่า “มานุษยวิทยาอารมณ์” หรือ “มานุษยวิทยาจิตวิทยา” ทั้งนี้ เราอาจจะต้องแช่ซ้องสรรเสริญความอดทนและความพยายามของบรรดานักมานุษยวิทยาชาวตะวันตกทั้งหลายที่ได้เดินทางเข้ามาลงภาคสนามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อทำความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของชาวพื้นเมือง และต้องการหากล้าอคติการศึกษาจิตวิทยาและจิตเวชแบบอาณานิคม เพราะคนเหล่านี้ไม่เพียงต้องเผชิญกับสภาพอากาศที่ร้อนชื้นอันไม่คุ้นเคย ความอันตรายจากความผันผวนทางการเมือง หรือการเผชิญหน้ากับกลุ่มชาติพันธุ์ล่าหัวมนุษย์ แต่ยังต้องรับมือกับความแตกต่างทางภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมอย่างมาก ทั้งนี้ยังมีพักต่องกล่าวถึง

ความยุ่งยากของพื้นที่ศึกษาต่างๆ ในภูมิภาคแห่งนี้ที่อุดมไปด้วยความหลากหลายทางภาษาและชาติพันธุ์ แต่พวกเขาได้ทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นสนามหรือเวทีที่สำคัญในการถกเถียงเรื่องอารมณืความรู้สึกของนักมานุษยวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย

ในสนามการศึกษาของงานมานุษยวิทยาอารมณืความรู้สึกที่ฟิลิปปินส์นั้น มีงานศึกษาชิ้นสำคัญอันเป็นงานที่นักมานุษยวิทยาหรือแม้แต่นักประวัติศาสตร์ที่สนใจอารมณืความรู้สึกนั้นไม่อาจจะมองข้ามไปได้คือ งานศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ล่าห้วมนุษย์บนเกาะลูซอนตอนเหนือของประเทศฟิลิปปินส์ โดย ๒ นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันคือ เรนาโต โรซัลโด (Renato Rosaldo) หนังสือเรื่อง *Ilongot Headhunting: 1883-1974: A Study in Society and History* (พ.ศ. ๒๕๒๓) และงานศึกษาชิ้นสำคัญอีกเล่มหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือ หนังสือเรื่อง *Knowledge and Passion: Ilongot Notions of Self and Social Life* (พ.ศ. ๒๕๒๓) ของมิเชลล์ โรซัลโด (Michelle Rosaldo) ภรรยาของเรนาโต โรซัลโด ผู้ซึ่งต่อมาประสบอุบัติเหตุพลัดตกเขาขณะลงพื้นที่ภาคสนามที่ฟิลิปปินส์ งานของนักมานุษยวิทยาทั้ง ๒ คนนี้ไม่เพียงได้ทำลายและหักล้างภาพเดิมๆ ที่มีกมองกันว่า สังคมที่ยังมีลักษณะแบบ “บุพกาล” ของชาว “อีลองกอต” (Ilongot) นั้นไม่อินังขังขอบต่อเรื่องของเวลาและเป็นสังคมที่หยุดนิ่งไร้พลวัต เพราะอย่างน้อยตลอด ๑ ศตวรรษที่ผ่านมา จารีตการล่าห้วมนุษย์ของกลุ่มชาติพันธุ์นี้มีช่วงหนึ่งถูกยกเลิกไป ต่อมาได้กลับมาฟื้นฟูขึ้นใหม่อีกครั้ง หลังจากนั้นจารีตที่ดูสยดสยองนี้ก็ได้อยู่ติลงไป แต่ทั้งสองยังแสดงให้เห็น

ว่าอารมณ์ความรู้สึกของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ถูกก่อรูปขึ้นโดยวัฒนธรรมที่ผันแปรไปตามกาลเวลา

ส่วนในสนามการศึกษาที่อินโดนีเซียนั้น นักมานุษยวิทยายักษ์ใหญ่นามอุโฆษหลายคนได้นำประเทศเกิดใหม่แห่งนี้กระโจนเข้าไปร่วมวงในการถกเถียงเรื่องอารมณ์ความรู้สึก โดยมีงานศึกษาระดับขั้นหนึ่งที่มีคุณูปการยิ่งต่อการศึกษารมณ์ความรู้สึกคือ งานเรื่อง *The Balinese Temper* (พ.ศ. ๒๔๗๘) ที่พยายามอธิบายบุคลิกของชาวบาห์ลีโดยเจน เบโล (Jane Belo) นักมานุษยวิทยาสาวชาวอเมริกัน ผู้เป็นลูกศิษย์ของนักมานุษยวิทยายักษ์ใหญ่อย่าง มาร์กาเรต มีด (Margaret Mead) และผลงานชิ้นคลาสสิกแหวกแนวซึ่งใช้ภาพถ่ายชาวบาห์ลีมาร่วมเขียนวิเคราะห์เรื่อง *Balinese Character: A Photographic Analysis* (พ.ศ. ๒๔๘๕) อันเป็นผลงานร่วมของมีด และเกรกอรี เบตสัน (Gregory Bateson) ผู้เป็นสามีของเธอขณะนั้น โดยทั้งสองพยายามวิเคราะห์สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อทำความเข้าใจบุคลิกภาพและมิติด้านอารมณ์ความรู้สึกของชาวบาห์ลีบนเกาะสวรรค์แห่งแดนตะวันออก นอกจากนี้ยังมีงานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณนาชิ้นอื่นๆ ที่ควรได้รับการกล่าวถึงคือบันทึกทางชาติพันธุ์วรรณนาเกี่ยวกับชาวโตราจัน (Torajan) ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งบนเกาะสุลาเวสีเรื่อง *White Strange: Six Months in Celebes* (พ.ศ. ๒๔๙๒) ของแฮร์รี วิลคอกซ์ (Harry Wilcox) และหนังสือของนักเขียนชาวอินโดนีเซียเรื่อง *Toradja Sa'dan: Kepelikan Satu Suku Bangsa* (พ.ศ. ๒๔๙๕) ของ มุหะหมัด ราจับ (Muhamad Radjab) ทั้งนี้ งานมานุษยวิทยาและบันทึกเชิงชาติพันธุ์วรรณนาที่เอ่ยมาข้างต้น ล้วนเป็นงานศึกษา

อินโดนีเซียก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ หรือก่อนหน้าที่กองทัพอันเกรียงไกรแห่งจักรวรรดิญี่ปุ่นจะเข้ามายึดครองและ “ปลดแอก” ชาวพื้นเมืองอินโดนีเซียจากการปกครองของคนผิวขาวชาวดัตช์ ผู้ซึ่งชาวพื้นเมืองเคยเชื่อกันว่าแข็งแกร่งจนไม่อาจพิชิตลงได้

และแล้วหลังจากหลายทศวรรษแห่งความโกลาหล ความอดอยาก แร้นแค้น เพลิงแห่งสงคราม ตลอดจนการปฏิวัติอันนองเลือดของชาวอินโดนีเซียซึ่งได้ยุติลงในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ โดยชัยชนะเด็ดขาดนั้นตกเป็นของฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซีย นักมานุษยวิทยาก็ได้พากันตบเท้าเดินทางเข้ามาอินโดนีเซียอีกครั้ง พร้อมกับพบปะความชำนาญชำนาญทางทฤษฎีและประสบการณ์ภาคสนามอันโชกโชน โดยนักมานุษยวิทยาคนสำคัญที่สนใจเรื่องอารมณ์ความรู้สึกในช่วงเวลานี้คือ ฮิลเดรีด เกียร์ตซ์ (Hildred Geertz) ที่เดินทางจากสหรัฐอเมริกาไปชวาพร้อมกับคลิฟฟอร์ด เกียร์ตซ์ (Clifford Geertz) ผู้เป็นสามีของเธอขณะนั้น ทั้งนี้ ฮิลเดรีดลงพื้นที่เก็บข้อมูลในเมืองโมโจกูโต (Modjokuto) จังหวัดชวาตะวันออก ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๖-๒๔๙๗ และในช่วงสั้นๆ ของ พ.ศ. ๒๕๐๑ ซึ่งได้กลายเป็นหนังสือเล่มสำคัญเรื่อง *The Javanese Family: A Study of Kinship and Socialization* (พ.ศ. ๒๕๐๔) นอกจากนี้ เจน เบโล ลูกศิษย์ของมีดผู้ซึ่งเคยฝากผลงานไว้ก่อนหน้านี้อีกกลับมาเขียนหนังสือเล่มหนึ่งเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวบาหลิสื่อ *Bali Trance* (พ.ศ. ๒๕๐๓) โดยอาจกล่าวได้ว่า งานมานุษยวิทยายุคหลังอาณานิคมเหล่านี้เป็นภาพของสังคมและวัฒนธรรมของประเทศเกิดใหม่แห่งนี้ก่อนเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองครั้งสำคัญของประวัติศาสตร์อินโดนีเซียในช่วงกลางทศวรรษ ๒๕๐๐

ภายในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๐๙ มนตร์
ขลังและขุมพลังอันเร้าร้อนแห่งการปฏิวัติของสุการ์โน (Sukarno)
และพรรคคอมมิวนิสต์อินโดนีเซีย (Partai Komunis Indonesia -
PKI) ถูกทำลายลงอย่างย่อยยับโดยกลุ่มที่อาจเรียกว่า “ฝ่ายใต้
อภิวัตน์” นำโดยกองทัพอินโดนีเซียและพันธมิตรฝ่ายขวา ความ
ผันผวนทางการเมืองในช่วงดังกล่าวทำให้การศึกษาทางมานุษยวิทยา
ว่างเว้นไปพักหนึ่ง กระทั่งเมื่อความอลหม่านทางการเมืองสงบลงและ
กลิ่นคาวเลือดจากการสังหารหมู่อันโหดร้ายที่สุดในประวัติศาสตร์
อินโดนีเซียสมัยใหม่ได้เหือดหายไป นักมานุษยวิทยาก็กลับเข้ามายัง
อินโดนีเซียอีกครั้ง ในช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐ เราอาจคุ้นหูกันดีกับชื่อ
ของคลิฟฟอร์ด เกียร์ตซ์ ยักษ์ใหญ่แห่งวงการมานุษยวิทยาที่ปรากฏ
อย่างโดดเด่นในช่วงเวลานี้ ซึ่งมีชื่อเสียงเชี่ยวชาญด้านอินโดนีเซีย
ศึกษา แต่ยังมีฐานะเป็นนักทฤษฎีด้านมานุษยวิทยาคนสำคัญที่
นักศึกษาด้านมานุษยวิทยาให้ความสนใจกันอย่างคึกคัก แม้ว่างาน
ของเขาจะให้ความสนใจต่อความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกน้อยกว่า
ฮิลเดร็ด เกียร์ตซ์ แต่กระนั้น ผลงานรวมบทความชิ้นสำคัญเรื่อง
The Interpretation of Cultures (พ.ศ. ๒๕๑๖) ก็ให้ข้อสังเกต
อย่างน่าสนใจถึงอารมณ์ความรู้สึก และส่งอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อ
นักมานุษยวิทยาคนอื่นๆ ในเรื่องการตีความวัฒนธรรมว่ามีอิทธิพล
และหล่อหลอมอารมณ์ความรู้สึกอย่างไร นอกจากนี้ เกียร์ตซ์ยังมี
หนังสือเล่มสำคัญเรื่อง *Kinship in Bali* (พ.ศ. ๒๕๑๘) ซึ่งเป็นการ
เขียนร่วมกันกับภรรยาของเขาในตอนนั้น โดยศึกษาระบบเครือญาติ
และโครงสร้างทางสังคมที่สร้างความผูกพันชาวบาหลีสันชั้นสูงกับ
คนสามัญเข้าด้วยกัน กล่าวได้ว่า ระหว่างทศวรรษ ๒๕๑๐-๒๕๒๐

นักมานุษยวิทยาทุกคนล้วนพูดถึงคลิฟฟอร์ด เกียร์ตซ์ อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้สนใจในเรื่องอารมณ์ความรู้สึกแล้ว ทุกคนก็ต้องอ่านงานของฮิลเดิร์ตด้วยกันทั้งนั้น

ตั้งแต่ในช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐-๒๕๓๐ งานมานุษยวิทยา อารมณ์ความรู้สึกได้หันมาเน้นไปที่การเก็บข้อมูลส่วนบุคคลหรือ ประสบการณ์ทางอารมณ์ของปัจเจกบุคคลเป็นศูนย์กลางเหมือน ในงานจิตวิทยา ในช่วงเวลานี้ งานศึกษาทางมานุษยวิทยาที่ออกมา จำนวนมากพยายามสนทนากับงานศึกษาของคลิฟฟอร์ด เกียร์ตซ์ ไม่ว่าจะเป็นวิทยานิพนธ์ หนังสือ หรือบทความวิจัย โดยงานเหล่านี้ พยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นเรื่องความรู้สึกอับอาย ความ ตื่นตระหนกหรือโรคในวัฒนธรรมเฉพาะที่ การควบคุมอารมณ์ ความเศร้า การสูญเสีย การไว้ทุกข์ และการระบายอารมณ์ เช่น งานของวอร์ด คีเลอร์ (Ward Keeler) (พ.ศ. ๒๕๒๖) ที่ศึกษาความรู้สึกอับอายและความประหม่าของชาวชวา และอันนี่ วิกัน (Unni Wikan) (พ.ศ. ๒๕๓๒) ที่ศึกษาความตื่นตระหนก (fright) ในบาห์ลี งานของดักลาส ฮอลแลน (Douglas Hollan) และเจน เวลเลนแคมป์ (Jane Wellencamp) ๒ นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันที่เคยลงภาค สนามบนเกาะสุลาเวสีร่วมกันตั้งแต่สมัยยังเป็นนักศึกษา ต่อมาได้ เขียนหนังสือร่วมกันเกี่ยวกับสังคมชาวโตราจัน เรื่อง *Contentment and Suffering: Culture and Experience in Toraja* (พ.ศ. ๒๕๓๗) และ *The Thread of Life: Toraja Reflections on the Life Cycle* (พ.ศ. ๒๕๓๙) และหนังสือเล่มสำคัญที่ศึกษาร่องรอยวัฒนธรรมการ ล่าหัวมนุษย์ในพื้นที่สูงบนเกาะสุลาเวสี เรื่อง *Showing Signs of Violence: The Cultural Politics of a Twentieth-Century Head-hunting Ritual* (พ.ศ. ๒๕๓๙) ของเคนเน็ท เอ็ม. จอร์จ (Kenneth

M. George) ขณะทำงานศึกษาของคาร์ล ไฮเดอร์ (Karl Haider) เรื่อง *Landscape of Emotion: Mapping Three Cultures of Emotion in Indonesia* (พ.ศ. ๒๕๓๔) ที่ศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมท้องถิ่น ๓ แห่งในอินโดนีเซียว่ามีอิทธิพลต่อการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของคนในวิถีอันแตกต่างกันอย่างไร ก็มีคุณูปการสำคัญยิ่งต่อการพินิจพิเคราะห์ในเรื่องอารมณ์ความรู้สึก

เมื่อเข้าสู่ช่วงต้นศตวรรษที่ ๒๖ หลังการล่มสลายของยุคระเบียบใหม่ของอินโดนีเซีย ความสนใจของนักมานุษยวิทยาอารมณ์ความรู้สึกได้เปลี่ยนจากการครุ่นคิดอยู่เพียงเรื่องชาติพันธุ์กับภาษาไปสู่ประเด็นเรื่องพื้นที่ การเดินทาง การอพยพย้ายถิ่น พลเมืองกับชาติ ชาตินิยมหลังอาณานิคม พลังของโลกาภิวัตน์ ความบอบช้ำทางจิตใจ เพศสภาพ ครอบครัว อารมณ์กับเรือนร่าง รวมทั้งพื้นที่สาธารณะ เช่น งานทบทวนเกี่ยวกับเรือนร่างกับอารมณ์ความรู้สึกของทอม โบเอลล์สตอร์ฟฟ์ (Tom Boellstorff) และโยฮัน ลินด์ควิสต์ (Johan Lindquist) (พ.ศ. ๒๕๔๗) การศึกษาการแสดงอารมณ์ทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะของโจเอล กุยเปอร์ส (Joel Kuipers) (พ.ศ. ๒๕๕๒) หนังสือเล่มหนาที่พินิจสังคมชาวโตราจาอันตลอดช่วงระยะเวลา ๓๐ ปีที่ผ่านมาเรื่อง *Paths and Rivers: Sa'dan Toraja Society in Transformation* (พ.ศ. ๒๕๕๒) ของโรซานา วอเตอร์สัน (Roxana Waterson) งานของแอนดรูว์ บีตตี (Andrew Beatty) เรื่อง *A Shadow Falls: In the Heart of Java* (พ.ศ. ๒๕๕๒) ที่ศึกษาอิทธิพลของศาสนาอิสลามที่มีต่อชีวิตทางสังคมและอารมณ์ของชาวชวาในชนบท งานศึกษาประเด็นเรื่องอารมณ์กับเพศสภาพของชนชั้นกลางชาวชวาของคาร์ลา โจนส์ (Carla Jones) (พ.ศ. ๒๕๔๗) งานที่สนใจเพศสภาพและอารมณ์ความรู้สึกของวัยรุ่น

อินโดนีเซียในหนังสือเรื่อง *Adolescents in Contemporary Indonesia* (พ.ศ. ๒๕๕๖) ของลิน ปาร์กเกอร์ (Lyn Parker) และแพม นีลัน (Pam Nilan) และหนังสือเรื่อง *Coming of Age on the Streets 45 of Java Coping with Marginality, Stigma and Illness* (พ.ศ. ๒๕๖๐) ของทอมัส สโตดูลกา (Thomas Stodulka) ตลอดจนหนังสือเล่มล่าสุดของโรซานา วอเตอร์สัน ที่ว่าด้วยพิธีกรรมของชาวโตราจัน เรื่อง *Learning to Share Emotions through Ritual Participation among the Toraja of Sulawesi* (พ.ศ. ๒๕๖๑) ที่กลับไปทบทวนคำถามใหญ่สำคัญว่า อะไรทำให้มนุษย์ในที่ต่างๆ เหมือนกันและต่างกัน รวมทั้งวิพากษ์ “ข้อเสนอมุมมองจากชาวบ้าน” ของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซต์ อีกด้วย

แน่ละ หากไม่กล่าวถึงงานศึกษารวมถึงความรู้สึกด้านมานุษยวิทยาในสังคมไทยหรืองานสำรวจในเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์อารมณแล้ว หนังสือเรื่อง *รัฐสยดสยของ* ของคุณภัทรนิษฐ์ สุรังสรรค์ คีองานศึกษาชิ้นบุกเบิกในภาษาไทยที่ทดลองนำเอาแนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์อารมณมาเป็นกรอบคิดในการวิจัยทางประวัติศาสตร์สังคมไทยอย่างจริงจังเป็นเรื่องเป็นราวโดยชี้ให้เห็นทั้งพลังในการอธิบาย คุณประโยชน์ และข้อจำกัดในการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้พินิจสังคมไทย รวมทั้งชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ใหม่ๆ สำหรับการค้นคว้าวิจัยด้านประวัติศาสตร์ของสังคมไทยในแง่มุมที่มีนัยสำคัญแต่เคยถูกละเลย การอ่านหนังสือเล่มนี้จึงเป็นการเชิญชวนให้ท่องเที่ยวในเส้นทางแปลกใหม่ที่ยังรกร้างและไม่ถูกเหยียบย่ำเปรอะไปด้วยรอยเท้า ดังเช่นการค้นคว้าวิจัยในประเด็นหรือกรอบคิดยอดนิยมทั้งหลายที่นักเดินทางสามัญมักเดินตามกันไป จนมีรอยเท้ารอยเกวียนของผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลายเหยียบทับซ้อนกัน

เป็นเรื่องเล็ก ซึ่งหลายครั้งงานค้นคว้าวิจัยชิ้นใหม่ๆ เหล่านั้นเป็นเพียง
แค่เชิงอรรถขยายความรอยเกวียนและไม่ได้มีข้อเสนอสลักสำคัญ
อันใดเป็นของตนเองเลยด้วยซ้ำ

บัญชา ราชมณี และทวิศักดิ์ เผือกสม
ใต้ฝ่าเท้าปลายฤดูหนาว พิษณุโลก

คำนำผู้เขียน

หนังสือเล่มนี้ปรับปรุงมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “รัฐและสังคมสยามกับการจัดการความรู้สัก: ระบอบความสยดสยอง, พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๕๓” ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต นำเสนอต่อภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๖๒ ผู้เขียนขอขอบคุณ ผศ. ดร. สิงห์ สุวรรณกิจ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้คอยแลกเปลี่ยนความคิด สร้างแรงบันดาลใจ อีกทั้งยังอดทนอดกลั้นต่อผู้เขียนมาตลอดระยะเวลาหลายปี และผลักดันงานชิ้นนี้สำเร็จลุล่วง

เป็นที่แน่นอนว่า ผู้เขียนต้องขอขอบคุณอาจารย์เต้ รศ. ดร. ทวีศักดิ์ เผือกสม แห่งภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่นอกจากจะเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนแล้ว ปัจจุบันยังเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ปริญญาโทผู้บัณฑิต คอยผลักดันกระทั่งผู้เขียนได้รับทุนผู้ช่วยวิจัยโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (คปก.) รุ่น ๒๒ อีกทั้งยังเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการอ่าน ให้ข้อเสนอแนะ และช่วยผู้เขียนปรับปรุงต้นฉบับของหนังสือเล่มนี้จนสมบูรณ์ ผู้เขียนขอส่งความคิดคำนึงและขอบคุณไปยังคณาจารย์ภาค

วิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศ. เกียรติคุณ สายชล สัตยานุรักษ์ และ ศ. ดร. อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ผู้เป็นครูของผู้เขียน ตั้งแต่ครั้งที่ยังศึกษาอยู่ระดับชั้นปริญญาตรี อีกทั้งยังเป็นแรงผลักดันให้ผู้เขียนเกิดความสนใจในการค้นหาความรู้ ความจริง และความงาม รวมทั้ง รศ. ดร. เกரியศักดิ์ เศรษฐพัฒน์วนิช ผศ. ดร. วราภรณ์ เรืองศรี ผศ. ดร. ธิกานต์ ศรีนารา และ ผศ. ดร. สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ ผู้คอยให้คำชี้แนะและข้อวิจารณ์ ทั้งในห้องเรียน การสัมมนา รายงานความก้าวหน้า การสอบปกป้องวิทยานิพนธ์ อันเป็นประโยชน์ที่ทำงานของผู้เขียนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น จนกระทั่งได้รับรางวัลวิทยานิพนธ์ดีเยี่ยมของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๒

ขอขอบคุณอาจารย์ยุ้ย ชนิดา พรหมพยัคฆ์ ที่เมตตาและดูแลผู้เขียนตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา รวมถึงมิตรภาพที่แสนดีจากเพื่อนๆ ในหลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ขอคุณพี่ปัญญา บัญชา ราชมณี รุ่นพี่ผู้ช่วยวิจัย คปก. รุ่น ๒๑ ผู้มีความสนใจการศึกษาประวัติศาสตร์อารมณ์แจ่มเช่นเดียวกันกับผู้เขียน และยังร่วมเขียนบทนำเสนอของหนังสือเล่มนี้ ขอคุณเพื่อนๆ จากภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำหรับช่วงเวลาที่สุดแสนจะมีสีสันได้ร่วมแดนช้าง

สำคัญที่สุด ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณวิน สุรรังสรรค์ ผู้คอยพยายามทำความเข้าใจต่อภาวะทางอารมณ์ของผู้เขียน สร้างกำลังใจและเป็นพลังสำคัญของผู้เขียนอยู่เสมอ ขอให้ความปรารถนาที่ตั้งกล่าวนำคุณวินไปสู่ความสำเร็จตามเส้นทางที่ได้วาดฝันเอาไว้ รวมถึงการรังสรรค์ชิ้นงานที่ละมุนไปด้วยสารนิโคตินผสมกับซิงเกิลมอลต์ออนเดอะร็อก ซึ่งผู้เขียนจะคอยดื่มด่ำและชื่นชมอยู่เสมอ

ท้ายที่สุดแล้ว ผู้เขียนเองก็เป็นเพียงแค่นักเรียนประวัติศาสตร์
ธรรมดาคนหนึ่งที่ได้มีความเก่งกาจ หรือมีพรสวรรค์มากกว่า
ผู้ใด มีแค่เพียงความสนใจในการค้นคว้าและพยายามสร้างสรรค์งาน
เขียนเท่านั้น หากหนังสือเล่มนี้มีความผิดพลาดประการใด ผู้เขียน
ขอน้อมรับข้อผิดพลาดเหล่านั้นเอาไว้แต่เพียงผู้เดียว ด้วยหวังว่าจะ
มีผู้แก้ไขและสร้างคำอธิบายที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในอนาคต

ภัทรนิษฐ์ สุรังสรรค์

ณ สะพานชมัยมรุเชฐ ใกล้ย่านพระนคร

๑๐ กันยายน ๒๕๖๔ (๑๑.๓๙ น.)

จิตรกรรมเขียนบนแผ่นไม้คอสอง ศาลาการเปรียญ วัดท่าข้าม เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ เขียนราวรัชกาลที่ ๔ เป็นภาพศพลอยน้ำ โดยมีทั้งอีเกาและปลามา กินซาก ซึ่งน่าจะเป็นภาพสะท้อนการระบาดของโรคทำในยุคต้นรัตนโกสินทร์ (ศพในภาพน่าจะเป็นชายชาวจีนเห็นได้จากกรไ่ว้เปียแบบแมนจู)
ภาพจาก ศิลปวัฒนธรรม, ฝรั่งสลัดใจ เห็นกรุงศรีอยุธยาหลัง “ท่าลง” บ้านเมือง เหมือน “ป่า” ไร้ผู้คน, เข้าถึงเมื่อ ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๕, เข้าถึงได้จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_1907

ຮຽນສຍດສຍວງ

๑

ความสยดสยอง
ในฐานะระบอบแห่งอารมณ์

ในคราที่นางวันทองกำลังจะถูกประหารชีวิต จมื่นไวยวรนาถ (พลายงาม) ได้ปรึกษาขุนแผนผู้เป็นบิดา เพื่อยื่นฎีกาขอละเว้นโทษประหาร ขุนแผนจึงจับยามตรวจดวงชะตานางวันทอง

“จึงชี้ดปีเดือนดูกับแผ่นดิน สูญสิ้นเคราะห์ร้ายเห็นตายโหง
เสาร์ทับลับมากับใจ ยามลิ่งลวงโพรงจรเข้กิน
ใครต้องยามนี้มีเป็นคน พระหมื่นไวยเห็นจนกุศลสิ้น
น้ำตาอาบหน้าลงรินริน ผินหน้าว่ากับพ่อขอตามกรรม”^๑

หากกล่าวถึงความสยดสยองในสังคมไทยแล้ว สิ่งแรกๆ ที่ผู้คนมักนึกถึงคือ สำนวนโวหาร หรือภาพจำเกี่ยวกับความตายและพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับความตาย ในจดหมายที่พระยาอนุমানราชธนกราบทูลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ลงวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้กล่าวถึงเพลงไทยเดิมที่วงปี่พาทย์จะต้องประโคมในเวลาเผาศพคือ “ทุบมะพร้าว แร้งกระพือปีก กาจจับปากโลง ชักไฟสามคุ้น ไฟชুম เมื่อจุดไฟเผาศพให้ทำเพลงบัวลอย”^๒ ดังนั้น คงจะมีผิดหากจะกล่าวว่า โวหารและภาพเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงบรรยากาศความสยดสยองที่ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย

ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ เมื่อเกิดภาวะระส่ำระสายขึ้นจากการรัฐประหารของกลุ่มขุนนางเก่า ณ กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร อันนำมาสู่

การสถาปนาอำนาจชุดใหม่ขึ้น ณ กรุงรัตนโกสินทร์อินท์ อโยธยา^๓ พระยาบึงกลีมา เจ้าเมืองกำปอด คิดขบถแข็งข้อไม่ยอมเป็นข้าขอบ ขันขสีมาเหมือนเดิมอีกต่อไป พระยาทัตดา ซึ่งถูกราชสำนักสยาม ส่งไปเป็นผู้ช่วยป้องกันเมืองพุทไธมาศหรือเมืองฮาเตียนจึงยกทัพ ไปจับตัวพระยาบึงกลีมา แล้วนำตัวมาถวายแก่พระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๒ พระองค์ ครั้งนั้นพระยาบึงกลีมาถูกสำเร็จโทษด้วยความตาย พระ เจ้าอยู่หัว

“จึงดำรงค์ให้เอาตัวพระยาบึงกลีมา ไปตัดเท้าแล้ว
ผูกขึ้นแขวนห้อยสี่สะลงมาเบื้องต่ำ กระทำประจาร์ไว้
ที่ป่าช้าวัดโพธารามนอกพระนครด้านตะวันออกจนถึง
แก่ความตาย”^๔

คงมีผิดจากความจริงนักหากจะกล่าวว่า บันทีกของเหตุการณ์ ดังกล่าวคือ ภาพตัวแทนของบทลงโทษในยุคราชรีตที่ชนชั้นนำสยาม ปฏิบัติต่อผู้อยู่ภายใต้อาณัติของตนด้วยความโหดร้ายทารุณ เพื่อ ต้องการให้นักโทษถูกรมานจนขาดใจตายไปอย่างช้าๆ ทั้งยังต้อง การแสดงให้ไพร่บ้านพลเมืองเห็นถึงความเจ็บปวดอันน่าสยดสยอง เพื่อข่มขวัญมิให้ผู้อยู่ใต้อาณัติอื่นๆ เอาเป็นเยี่ยงอย่าง ทั้งนี้ บท ลงทัณฑ์ลักษณะนี้มีให้เห็นโดยทั่วไปอยู่ในพระไอยการต่างๆ โดยเฉพาะในส่วนของ “พระไอยการกบฏศึก” ซึ่งระบุโทษานุโทษไว้อย่าง ละเอียดพิสดาร ดังตัวอย่างว่า “ให้เอาขวานผ่าอกทั้งเปนแหกออก ดังโครงเนื้อ” หรือ “ให้เชือดเนื้อล่าออกทอดด้วยน้ำมัน เหมือนทอด ขนมหักกินเนื้อตนเอง” เป็นต้น^๕

แม้กระทั่งในช่วงต้นศตวรรษที่ ๒๕ ความน่ากลัวสยดสยองจากการลงทัณฑ์ดังกล่าว รวมถึงความสยดสยองจากการจัดการกับความตายในพื้นที่สาธารณะ ยังคงเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้โดยทั่วไปตามพื้นที่สาธารณะหรือตามวัดวาอารามในเขตพระนคร ดังตัวอย่างกรณีที่ลูโดวิก มาร์กี เดอ โบวัวร์ (Ludovic Marquis de Beauvoir) ชาวต่างชาติที่มาเยี่ยมชมพระนครเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐ และ “ได้ไปพบเห็นการเผาศพชาวบ้านที่วัดสระเกศ บรรยายว่า “ศพนั้นดูเหมือนจะฟื้นคืนชีพขึ้นมา เต็มเร่าๆ อยู่ท่ามกลางเปลวเพลิงลุกไหม้ ซากอศุภส่วนแขนขาตกกระเด็นลงมาอยู่ข้างกองฟืน เส้นเอ็นและเนื้อเยื่อต่างก็ขยับและร่ายรำไปกับซากนั้นด้วย” ภาพความสยดสยองของการเผาศพ ณ ป่าช้าวัดสระเกศ ซึ่งตั้งอยู่แถวบริเวณตัวเมืองพระนครข้างต้น ทำให้เดอ โบวัวร์ ถึงกับอุทานออกมาว่า “ฉันจะไม่ยอมมาตายที่นี่โดยเด็ดขาด!”^๖

อย่างไรก็ตาม เมื่ออย่างเข้าสู่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ชนชั้นนำเริ่มมองการลงโทษในพื้นที่สาธารณะแตกต่างออกไปจากเดิมอย่างชัดเจน ดังความในรายงานของพระยาเพชรชฎา ผู้ว่าที่เจ้ากรมกองมหันตโทษ แจ้งความมายังพระยาเพชรธานีปลัดทูลฉลองกระทรวงนครบาล เรื่องการประหารชีวิตนักโทษ ใน พ.ศ. ๒๔๓๘ ว่า

“ด้วยข้าพเจ้าเห็นว่าที่วัดมักคสัน ซึ่งสำหรับประหารชีวิตรนักโทษคุก ตั้งใกล้ริมคลองเรือลูกคำราษฎรไปมาดูเป็นการอุจาด อยากจะขอเลื่อนขึ้นไปให้พ้นจากที่เดิม ถ้าโปรดให้อำเภอกำนัลทำแผนที่ใน

เขตรวัดมักคสันขึ้นทูลเกล้าถวาย เพื่อจะทรงเลือกจัด
ให้เป็นที่กำบังปราศจากความอูจาดได้จะเป็นการดี”^๗

ทั้งนี้ ความพยายามประหารชีวิตนักโทษในสถานที่มืดชิดเพื่อ
กำบัง “ความอูจาด” นั้น ยังสอดคล้องเป็นอย่างดีกับบันทึกของนาย
แพทย์มัลคอล์ม สมิธ (Malcolm Smith) ที่กล่าวถึงการประหารชีวิต
ในช่วงต้นรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ โดยแสดงให้เห็นถึงการสร้าง
ฉากกำบังการประหารชีวิตนักโทษในพื้นที่สาธารณะ ดังความว่า

“การประหารชีวิตกระทำในที่สาธารณะเช่น
เดียวกับในอังกฤษ ผู้ชนที่หลังไหลมาดูความบันเทิง
อันน่าสยดสยองก็มากพอๆ กันทั้งสองประเทศ แต่
เมื่ออังกฤษเลิกปฏิบัติในที่สาธารณะ สยามก็กระทำ
ตาม การประหารชีวิตหลังฉากนั้นซึ่งเกิดขึ้นเป็นการ
ทำให้บรรลุตามความประสงค์เท่านั้น ไม่ค่อยได้ผล
นัก (ทั้งนี้ เนื่องจาก-ผู้เขียน) การประหารชีวิต (มัก-
ผู้เขียน) มีขึ้นในลานวัดใกล้บริเวณที่เกิดเหตุที่สุด
ด้วยวิธีนี้ ศพจะถูกนำกลับไปยังหมู่บ้านของนักโทษ
โดยหวังจะให้เป็นการชมขวัญบรรดาผู้จะกระทำผิด
ในภายภาคหน้า”^๘

ความเปลี่ยนแปลงของการประหารชีวิตนักโทษในพื้นที่
สาธารณะจากยุคจารีตมาสู่ยุคแห่งการปฏิรูปเพื่อสร้างความเป็นรัฐ
สมัยใหม่นั้น แสดงให้เห็นว่าปฏิบัติการณ์ของชนชั้นนำสยามในการใช้

อำนาจด้วยความสยดสยองในพื้นที่สาธารณะเพื่อทำให้ผู้คนหวาดกลัว กลายเป็นสิ่งที่ถูกมองว่าไม่ศิวิไลซ์หรือไม่อารยะตามระเบียบโลกสมัยใหม่ ด้วยเหตุนี้ สิ่งที่แสดงถึงความไม่อารยะ อย่างเช่นการลงโทษด้วยความสยดสยองจึงต้องถูกเก็บซ่อนไม่ให้ปรากฏแก่สายตาของสาธารณชนอีกต่อไป

ว่าด้วยระบอบความสยดสยอง

การใช้ความน่ากลัวสยดสยองและความรุนแรงเพื่อปกครองและควบคุมประชาชนนั้นเป็นสิ่งที่เชื่อกันโดยทั่วไปว่า เป็นส่วนหนึ่งของความป่าเถื่อนอนารยะของสังคมเก่าและไม่ควรดำรงอยู่ในสังคมสมัยใหม่ที่มีความศิวิไลซ์ กระนั้น แม้ว่าตั้งแต่ช่วงกลางศตวรรษที่ ๒๕ เป็นต้นมา ชนชั้นนำสยามจะนิยามตัวเองเข้ากับความศิวิไลซ์/อารยะตามมาตรฐานตะวันตก และปฏิรูปเปลี่ยนแปลงให้สยามประเทศมีความศิวิไลซ์ทัดเทียมกับยุโรป แต่ผู้เขียนกลับมองว่า ในช่วงเวลาแห่งการปฏิรูปประเทศไปสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ดังกล่าว นั้น รัฐสยามก็ได้กำจัดความอนารยะหรือความไม่ศิวิไลซ์ออกไปอย่างสิ้นเชิง อีกทั้งยังปรากฏการใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ เพื่อการปราบปรามให้ผู้คนสยบและเชื่อต่อการปกครองมิได้แตกต่างจากสังคมจารีต

งานศึกษาเรื่องภาวะความเป็นสมัยใหม่ของสยามชิ้นสำคัญคือ บทความเรื่อง “ภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่าศิวิไลซ์: เมื่อชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ ๕ แสวงหาสถานะของตนเองผ่านการเดินทางและพิพิธภัณฑท์ทั้งในและนอกประเทศ”^๙ ของธงชัย วินิจจะกุล ได้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำสยามในช่วง

เวลาที่เผชิญหน้ากับการล่าอาณานิคม โดยสำนึกและโลกทัศน์ของพวกเขาได้เคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงไปสู่การมองโลกแบบใหม่ที่มียุโรปเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้ ในการดำรงอยู่ท่ามกลางระเบียบโลกสมัยใหม่นั้น ชนชั้นนำสยามได้สร้างอัตลักษณ์และตัวตนชุดใหม่ของตนผ่านการไขว่คว้าความหมาย ช่างชิง และอิงแอบอยู่กับภาวะ “ความศิวิไลซ์” โดยที่ชนชั้นนำสยามก็ได้ต่อต้านความเป็นอาณานิคมไปเสียทีเดียว ทั้งยังรับเอาแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้ในการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างตนกับราษฎรกลุ่มต่างๆ ในสยาม ผ่านการสร้างองค์ความรู้เรื่องชาติพันธุ์และความเป็นคนอื่นขึ้นในสังคม งานของธนพงศ์ จิตต์สง่า เรื่อง “‘วชิรญาณ’ กับการแสวงหาความรู้ของชนชั้นนำของสยาม พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๔๘”^{๙๐} แสดงให้เห็นว่าชนชั้นนำสยามรับเอาความรู้สมัยใหม่และความศิวิไลซ์จากตะวันตก พร้อมทั้งพยายามจัดวางความเป็นสมัยใหม่ดังกล่าวผ่านพื้นที่และการสมาคมในหอพระสมุดวชิรญาณ รวมทั้งบทความของธนาพล ลีเมอภิชาติ เรื่อง “The Emergence of the Siamese Public Sphere: Colonial Modernity, Print Culture and the Practice of Criticism (1860s-1910s)”^{๙๑} อธิบายว่า พื้นที่สาธารณะของสยามเกิดขึ้นมาพร้อมกับการขยายตัวของธุรกิจสิ่งพิมพ์และการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์ตั้งคำถามต่อประเด็นต่างๆ ในทางสังคม-การเมือง กล่าวได้ว่า คำอธิบายแบบธงชัยได้รับการขยายความออกไปในงานศึกษาอื่นๆ อีกจำนวนหนึ่ง อย่างเช่นวิทยานิพนธ์

อย่างไรก็ตาม ขณะที่มุ่งแสดงให้เห็นถึงการแสวงหาความหมายของความอารยะของชนชั้นนำสยาม และการจัดวางตำแหน่งที่ของตนในแนวระนาบของความอารยะดังกล่าว งานของธงชัยและงานชิ้นอื่นๆ ที่อยู่ในปริบทของการผลิตความหมายและองค์

ความรู้ อย่างเช่นงานของทวิตต์ดี เมื่ออกสม เรื่อง *หยุดเลือด จารึก* และแท่นพิมพ์: *ว่าด้วยความรู้/ความจริงของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๑๑*^{๑๒} ก็ยังขาดการอธิบายถึงปฏิบัติการภายในสังคมของชนชั้นนำสยามว่า ชนชั้นนำสยามเปลี่ยนวิธีจัดวางตำแหน่งความอารยะของตนกับราษฎรเอาไว้อย่างไร ในทางตรงกันข้าม ผู้เขียนต้องการอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ภาวะความเป็นสมัยใหม่ และการจัดวางความอารยะของชนชั้นนำสยาม โดยมองผ่านแง่มุมของการควบคุมอารมณ์ความรู้สึก เพื่อเผยให้เห็นถึงกระบวนการสร้างระบอบความสยดสยองของรัฐสยามในช่วงทศวรรษ ๒๓๙๐-๒๔๕๐ ที่จะสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในอีกแง่มุมหนึ่ง ซึ่งงานวิชาการโดยส่วนใหญ่ในสังคมไทยยังไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักคือ ประวัติศาสตร์ว่าด้วยอารมณ์ความรู้สึก อีกทั้งงานชิ้นนี้ยังเป็นการตั้งคำถามกับงานประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสหลักที่มักจะอธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมในช่วงศตวรรษที่ ๒๕ ว่า กษัตริย์และชนชั้นนำสยามในรัชสมัยพระจอมเกล้าฯ และรัชสมัยพระจุลจอมเกล้าฯ ได้ปฏิรูปประเทศให้เป็นรัฐสมัยใหม่ที่มีอารยะ โดยนอกจากจะเป็นการปรับเปลี่ยนตนเองให้เป็นรัฐที่ศิวิไลซ์เพื่อรับมือกับสมรภูมิทางการเมืองระหว่างสยามกับมหาอำนาจตะวันตกแล้ว ยังเป็นการปรับเปลี่ยนตนเองเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ที่เกิดขึ้นภายในสังคม และได้สั่นคลอนโครงสร้างกับความสัมพันธ์ของระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองในสยามอีกด้วย^{๑๓}

ผู้เขียนมีความคิดเห็นที่แตกต่างออกไปจากคำอธิบายในประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสหลักดังกล่าว โดยมองว่าในสังคมหนึ่งๆ ล้วนมี “ระบอบอารมณ์ความรู้สึก” (emotional regime) อย่างไรก็ดี

